

УДК 338.24

О. Рожко, канд. екон. наук, доц.,
КНУ імені Тараса Шевченка

ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ ПОЗАБЮДЖЕТНИХ ЦІЛЮВИХ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Визначені проблеми функціонування позабюджетних фондів соціального призначення в Україні. На основі аналізу зарубіжного досвіду виокремлено напрями реформування діяльності фондів соціального страхування у контексті сучасної трансформації національної фінансової системи.

Ключові слова: позабюджетні цільові фонди, економічний розвиток, соціальна політика, соціальне страхування, єдиний соціальний внесок.

Определенные проблемы функционирования внебюджетных фондов социального назначения в Украине. На основе анализа зарубежного опыта выделены направления реформирования деятельности фондов социального страхования в контексте современной трансформации национальной финансовой системы.

Ключевые слова: внебюджетные целевые фонды, экономическое развитие, социальная политика, социальное страхование, единый социальный взнос.

The problems of functioning of off-budget funds of the social setting in Ukraine are considered. On the basis of analysis of foreign experience directions of reformation of activity of funds of social security in the context of modern transformation of the national financial system are selected.

Keywords: off-budget special purpose funds, economic development, social policy, social security, unique social payment.

Позабюджетні цільові фонди соціального призначення на сьогодні відіграють надзвичайно важливу роль, створюючи умови для економічного захисту громадян, забезпечуючи соціальну захищеність суспільства і є невід'ємною складовою соціальної політики держави, оскільки є важливим елементом процесу економічного розвитку, їх діяльність підвищує добробут суспільства, створює умови для соціального прогресу. Конституцією України нашу державу проголошено як соціальну, тобто її соціальна політика повинна спрямовуватись на створення належних умов для достойного рівня життя і вільного розвитку особистості. Одним з основних напрямів соціальної політики є розвиток і вдосконалення системи загальнообов'язкового державного соціального страхування з одночасним зменшенням фінансового навантаження на фонд оплати праці. Нині згадана система потребує змін, адже тільки через її реформування можна буде істотно підвищити її дієвість та ефективність.

Проблемні питання розвитку позабюджетних фондів соціального призначення розглядаються у працях В. Базилевича, Ф. Бутинця, Т. Злотницької, І. Сухомлин, З. Сахацької, І. Назарбаєвої, А. Ліпатова, І. Коваленко, Д. Колесникова, Р. Пікус, Н. Приказюк, Д. Шинкаренко та інших.

Метою статті є обґрунтування необхідності реформування системи позабюджетних фондів соціального призначення як складової державних фінансів України задля підвищення ефективності її соціально-економічного розвитку.

Прагнення України вступити до Європейського союзу неможливе без створення системи правових, організаційних та інших заходів державних і недержавних установ та організацій, що сприятимуть соціальній стабільності в суспільстві, створенню умов для зростання добробуту, забезпечення належного рівня та якості життя населення. Найважливішим аспектом цієї проблеми, віддзеркаленням місця людини в системі державної політики є стан її соціального захисту та надання соціальних гарантій. Існує необхідність створення ефективного механізму управління соціальними процесами в країні, зокрема, шляхом побудови сучасної системи соціального страхування.

Система фондів соціального призначення (соціального страхування) виконує два важливих соціально-економічних завдання:

1) збереження та повне відновлення працездатності активної частини населення країни;

2) гарантоване матеріальне забезпечення громадян, які втратили працездатність з тих чи інших причин.

Матеріальною основою для виконання цих завдань виступають цільові фонди, які виконують функції збору страхових внесків, взяття на облік страхувальників, облік надходжень страхових внесків, прийом звітності, контроль за повнотою та своєчасністю сплати страхових внесків, до них належать: Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійному захворюванні, що спричинили за собою втрату працездатності, Фонд соціального страхування на випадок безробіття. Зазначимо, що основним джерелом фінансування загальнообов'язкового державного соціального страхування визначено страхові внески роботодавців і застрахованих осіб. Величина ставок соціальних внесків зумовлена відповідними потребами акумулювання цільових коштів фондами задля покриття соціальних ризиків за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [1, с.250].

На сьогодні у сфері соціального страхування існує низка проблем як законодавчого, так і організаційного характеру, які потребують вирішення: відсутність єдиних принципів визначення критеріїв необхідності надання соціальних пільг та недостатня узгодженість соціальних виплат із іншими державними витратами; взаємодублювання окремих соціальних виплат; відсутність чіткої спрямованості соціальних виплат на допомогу сім'ям із низьким рівнем доходів; відсутність механізмів регулювання бюджетів соціальних фондів; нечітке розмежування складу правопорушень і строків притягнення до відповідальності за всіма видами фінансової відповідальності системи соціального страхування, недостатньо визначений механізм розрахунку штрафних санкцій; відсутність прямих підстав для притягнення до адміністративної відповідальності; не вирішено питання узгодженого формування бюджетних видатків та видатків державних соціальних фондів на соціальні виплати на основі використання державних мінімальних соціальних стандартів; відсутня диференціація тарифів страхових внесків у відповідності із величиною витрат з кожного виду соціального страхування залежно від соціальних та професійних ризиків; відсутність Державного реєстру соціального страхування для призначення страхових виплат (у подальшому необхідна його гармонізація з Державним реєстром фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платіжів), а також узгодження національного законодавства у сфері

соціального страхування із сучасними нормативами директив Європейського Союзу [2, с.22].

До цих проблем додалася ще й фінансова криза, яка призвела до зниження ефективності господарювання, спаду виробництва, високої інфляції, внаслідок чого відбувається істотне зниження реальної заробітної плати, рівня життя значної частини населення.

До найбільш основних недоліків системи зборів на соціальні заходи належать: низька внутрішня функціональна ефективність системи соціального страхування; дублювання функцій фондів, в більшості випадків відсутня їх технологічна ув'язка; низький рівень охоплення системою, що за оцінками становить 50-60% загального фонду оплати праці застрахованих осіб, які відповідно до чинного законодавства підлягають державному соціальному страхуванню, що пояснюється високим рівнем тінізації економіки. В системі державного контролю застосовується лише частина можливого інструментарію, а саме: на законодавчому рівні встановлено відповідальність за несплату внесків; установам, що відповідають за збір внесків, надані права органів стягнення, але практично не забезпечена взаємодія органів, що виконують фіскальні функції.

Складність соціальної ситуації потребує проведення великих соціальних реформ, у ході яких слід розв'язати

такі ключові завдання: створити економічні й правові умови для підвищення трудової активності, розвитку підприємництва і ділової ініціативи працездатних громадян; забезпечити підвищення рівня соціальної захищеності соціально вразливих груп населення; створити однакові стартові умови для всіх громадян незалежно від місця проживання й рівня доходів у реалізації прав на охорону здоров'я й отримання освіти [3, с.37].

Для виконання цих завдань необхідно завершити формування законодавчої бази, яка забезпечить проведення дієвої соціальної політики; підвищити фінансову стабільність і ефективність використання коштів державних позабюджетних соціальних фондів, які здійснюють соціальне страхування; необхідним є встановлення обґрунтованих розмірів соціальних виплат згідно із розмірами перерахованих страхових внесків, щоб зумовити підвищення інтересу застрахованих осіб.

Одним з важливих напрямів подальшого розвитку системи соціального страхування в Україні є врахування інтересів усіх соціальних партнерів, а саме: держави, роботодавців та профспілок (працівників) (табл.1). Це в свою чергу, забезпечить злагоджену роботу фондів соціального страхування, зменшення тінювого сектору заробітної плати, і як наслідок – збільшення розміру виплат при настанні страхових випадків.

Таблиця. Стан і напрями розвитку соціального страхування

Види соціального страхування	Стан	Напрями розвитку сфер соціального страхування з урахуванням інтересів соціальних партнерів		
		інтереси держави	інтереси роботодавців	інтереси профспілок (працівників)
Страхування від нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності	Функціонує	Збільшення вимог до охорони праці, атестації робочих місць	Профілактичні заходи (навчання персоналу, роз'яснення), перехід на нові, безпечніші технології виробництва екологічно чистої сировини та енергоносіїв	Покращення умов праці, зменшення термінів перебування зміни на небезпечному виробництві, збільшення відшкодувань у разі страхового випадку
Страхування на випадок безробіття	Функціонує	Створення нових робочих місць, працевлаштування соціально незахищених верств населення, забезпечення засобами існування тимчасово непрацездатних	Оперативність підбору персоналу, підвищення його кваліфікації	Збільшення термінів і розмірів виплати з безробіття, швидкий пошук нових вакансій, якісна перекваліфікація
Страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та втратами, народженням та похованням	Функціонує	Покращення демографічної ситуації	Збільшення продуктивності праці	Своєчасне відшкодування лікарняного листа

Джерело: [4, с.132]

Одним із найбільш обґрунтованих та актуальних шляхів розвитку соціального страхування є реформування адміністративної системи соціальних фондів через створення єдиної системи збору та обліку страхових внесків і перерозподіл структури страхових внесків до фондів між роботодавцями та працівниками; впорядкування виплат залежно від участі у страховій системі.

Нині постерігається певне дублювання функцій реєстрації страховальників, збору страхових внесків та контролю за їх сплатою, ведення кожним фондом "своєї" інформаційної бази даних. Крім того, різні бази нарахування значно ускладнюють роботу роботодавця під час нарахування страхових внесків та опрацювання документів щодо звітності. У робочі органи фондів на місцях щокварталу роботодавці зобов'язані подавати в установлені строки та по установленій кожним фондом формі звіти про нарахування і перерахування страхових внесків та витрачання коштів відповідних фондів.

Програмою економічних реформ України на 2010 – 2014 рр. передбачено запровадження єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та його відокремлення від єдиного податку.

Законом України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" передбачено вирішення наведених питань [5].

Виключно цим Законом визначаються:

- принципи збору та ведення обліку єдиного внеску;
- платники єдиного внеску;
- порядок нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску;
 - розмір єдиного внеску та пропозиції його розподілу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування;
 - орган, що здійснює збір та веде облік єдиного внеску, його повноваження та відповідальність;
 - склад, порядок ведення та використання даних Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування;

- порядок здійснення державного нагляду за збором та веденням обліку єдиного внеску.

Норми цього Закону поширюються на роботодавців та інших платників, які сьогодні обов'язково сплачують страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням, загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності. З 1 січня 2011 р. вони вважаються платниками єдиного соціального внеску.

Оскільки Пенсійний Фонд має відповідну кадрову та програмно-технічну бази, то саме цей Фонд здійснюватиме функції, пов'язані з формуванням страхових коштів всієї системи загальнообов'язкового державного соціального страхування. Унаслідок запровадження єдиного внеску значно спрощується процедура взаємодії платників з фондами щодо його сплати, оскільки контактувати з цього питання потрібно тільки з Пенсійним фондом. Буде запроваджено єдину базу для нарахування страхових внесків, одну форму фінансових звітів, актів перевірок тощо. Централізована база даних про роботодавців і застрахованих осіб дасть змогу швидко виявити неплатників єдиного внеску або тих, хто сплачує внесок вибірково або не в повному обсязі та сприятиме скороченню "тіньової" економіки та збільшенню доходів усіх фондів соціального страхування.

Функції фондів соціального страхування дещо змінюються, але за ними залишаються всі їхні основні функції: керівництво та управління окремими видами соціального страхування, акумуляція страхових внесків, контроль за використанням коштів, забезпечення фінансування виплат за соціальним страхуванням та інші функції згідно зі статутами фондів, тобто їхню діяльність буде переорієнтовано на роботу з населенням. Звільнившись від значної частини адміністративних обов'язків, фонди зможуть більше уваги приділяти застрахованим особам.

Розщеплення єдиного внеску в автоматизованому режимі здійснює Державна казначейська служба України на централізовані рахунки фондів. З рахунків, відкритих у Державній казначейській службі, здійснюються тільки операції щодо перерахування страхових коштів на рахунки фондів соціального страхування відповідно до визначених законом пропорцій і повернення безпідставно або помилково сплачених сум єдиного внеску та штрафних санкцій. Це унеможливить будь-яке втручання Пенсійного фонду в розподіл сум єдиного внеску.

Що стосується зменшення навантаження на фонд оплати праці, то питання зменшення розмірів страхових внесків вважається доцільним розглянути після запровадження нового порядку їхнього збору, оскільки в результаті централізації збору загальна сума доходів надходжень до фондів може суттєво змінитися.

Особливість України, порівняно з іншими європейськими країнами, є не загальні високі ставки нарахувань на фонд оплати праці, а інша пропорція їхнього розподілу між роботодавцями та застрахованими особами. Загальний розмір страхових внесків в Україні навіть дещо нижчий, ніж у Німеччині, Франції, Австрії, Польщі, Угорщині (42–50 %). Але, порівняно з іншими країнами, ми маємо досить високу питому вагу розміру страхових внесків. Страхові внески в Україні сплачуються в таких пропорціях: роботодавці – 91,3 %, застраховані особи – 8,7 %, що є найнижчим показником, порівняно з країнами Європи (міжнародними конвенці-

ями допускається участь застрахованих осіб у соціальному страхуванні в розмірі до 50 % загальної суми фінансування) [6, с.41].

Запровадження єдиної системи збору та обліку внесків дає змогу зменшити адміністративні видатки, скоротити чисельність працюючих у Фондах та вивільнені кошти перерозподілити на інші потреби, зокрема на поліпшення якості надання послуг застрахованим особам. Уніфікація та контроль усіх фінансових потоків у системі соціального страхування, у свою чергу, підвищить ефективність і прозорість використання страхових коштів, створить рівні можливості для матеріального забезпечення застрахованих громадян та забезпечить стабільне функціонування фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування. Упровадження єдиного соціального внеску дозволяє зменшити навантаження на фонд оплати праці підприємств.

Поряд з цим, Закон України "Про систему збору та обліку єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" має певні недоліки:

- відсутні нормативно-правові документи, які повинні бути прийняті на виконання даного Закону, зокрема: перелік видів виплат, на які не нараховується єдиний соціальний внесок; порядок та форма звітування по єдиному соціальному внеску; порядки та форми звітування до інших соціальних фондів у передбачених Законом випадках та ін.;

- ускладнена процедура отримання соціальних виплат у випадку нарахування допомоги по тимчасовій непрацездатності, допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами і допомоги на поховання виплата які здійснюється за рахунок коштів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності.

Сучасний стан соціальних фондів України є кризовим, оскільки за 2012 рік доходи Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань склали 78,5% від норми, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття – 88,1% від норми, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності – 89,6% від норми. Найбільшими боржниками зі сплати страхових внесків до фондів соціального страхування України мають державні підприємства вугільної промисловості (близько 70% від загальної суми).

Основною причиною таких низьких показників є фінансова криза, яка призвела до зниження ефективності господарювання, спаду виробництва, високої інфляції, внаслідок чого відбувається істотне зниження реальної заробітної плати, рівня життя значної частини населення. У таких економічних умовах необхідне посилення заходів, спрямованих на пом'якшення негативних наслідків спаду рівня життя і на часткову компенсацію втрат найменш забезпеченим верствам населення, удосконалення механізмів захисту їх доходів.

Складність соціальної ситуації потребує проведення великих соціальних реформ, у ході яких слід розв'язати такі ключові завдання: створити економічні й правові умови для підвищення трудової активності, розвитку підприємництва і ділової ініціативи працездатних громадян; забезпечити підвищення рівня соціальної захищеності соціально вразливих груп населення; створити однакові стартові умови для всіх громадян незалежно від місця проживання й рівня доходів у реалізації прав на охорону здоров'я й отримання освіти.

Для виконання цих завдань необхідно завершити формування законодавчої бази, яка забезпечить проведення дієвої соціальної політики; підвищити фінансову стабільність і ефективність використання коштів державних позабюджетних соціальних фондів, які здій-

снюють соціальне страхування; необхідним є встановлення обґрунтованих розмірів соціальних виплат згідно із розмірами перерахованих страхових внесків, щоб зумовити підвищення інтересу застрахованих осіб.

Таким чином, реформування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян має відбуватися шляхом законодавчого визначення умов і порядку здійснення страхування на основі таких основних принципів, як відповідальність суспільства і держави за дбайливе ставлення до особистості громадянина та його потреб; державне гарантування реалізації застрахованими громадянами своїх прав, пов'язаних з отриманням соціальних послуг і матеріального забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

УДК 65.011.12

Ю. Силкіна, канд. екон. наук,
КНТЕУ

АКТИВІЗАЦІЯ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ КРИЗОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ

У статті визначено сутність найпоширеніших форм сучасних перетворень підприємств, які стають запорукою подальшого існування, фінансового оздоровлення й поновлення їх ефективної діяльності. Охарактеризовано основні типи перетворень підприємств. Розроблено пропозиції, спрямовані на подальший розвиток нормативно-законодавчої і методичної бази щодо активізації реструктуризаційних процесів, які відкривають нові можливості для розвитку підприємств в умовах кризи.

Ключові слова: типи перетворень підприємств, реструктуризаційні процеси, реорганізація, трансформація, кризовий стан підприємства.

В статье определена сущность наиболее распространенных форм современных преобразований предприятий, которые становятся залогом дальнейшего существования, финансового оздоровления и возобновления эффективной деятельности. Охарактеризованы основные типы преобразований предприятий. Разработаны предложения, направленные на дальнейшее развитие нормативно-законодательной и методической базы относительно активизации реструктуризационных процессов, которые открывают новые возможности для развития предприятий в условиях кризиса.

Ключевые слова: типы преобразований предприятий, реструктуризационные процессы, реорганизация, трансформация, кризисное состояние предприятия.

The article determines the essence of the most widespread forms of the contemporary transformations of enterprises which become the guarantees of further existence, financial sanitation and restart of the effective activity. The basic types of enterprises transformation are described. Propositions aimed at further development of legislative and methodological basis are carried out, they enable the activation of the restructuring processes which reveal new opportunities for enterprises' development under crisis conditions.

Keywords: types of transformation, restructuring processes, reorganization, transformation, crisis state of the enterprise.

Євроінтеграція України, вихід підприємств на товарні, фінансові й інші ринки, наростаюча конкуренція висувають нові жорсткі вимоги до виробничого, фінансово-економічного, управлінського й трудового потенціалу господарських суб'єктів. На жаль, багато вітчизняних підприємств не відповідають цим вимогам, а тому опиняються у складному фінансовому, нерідко кризовому стані. Так, у 2011 році 47% від загальної кількості підприємств України були збитковими [9]. Переважно це промислові підприємства та ті, що працюють у транспортній галузі, оптовій та роздрібній торгівлі, будівництві та у сільському господарстві. Загальна сума збитків підприємств за видами економічної діяльності становила 141,1 млрд. грн., що становить 10,7% від ВВП. Це пов'язано перш за все сучасними умовами господарювання, які характеризуються нестабільністю політичної та економічної ситуації, частими змінами законодавства, високим рівнем конкуренції на ринку збуту, коливаннями споживчого попиту, обмеженими фінансовими ресурсами, високим ступенем ризику втрати прибутку й капіталу та іншим.

Тому, з метою пристосування господарських одиниць до постійно змінюваних умов середовища, набуття більше можливостей для залучення капіталу, зниження витрат на утримання підприємства, забезпечення його прибутковості і конкурентоспроможності в умовах економічної кризи, тобто фінансового оздоровлення й подальшого існування,

1. Зеленко Н. Соціальне страхування в системі соціального захисту населення України / Н. Зеленко // Формування ринкової економіки в Україні. – 2009. – Вип. 19. – С. 249-255. 2. Цибульська О.М. Основні проблеми та шляхи реформування системи соціального страхування / О.М. Цибульська // Економічний простір. – 2008. – №13. – С. 20-24. 3. Столяров В.Ф., Васечко Л.І. Економічний механізм соціального страхування / В.Ф. Столяров, Л.І. Васечко // Фінанси України. – 2007. – №2. – С. 31-43. 4. Колосок А.М. Соціальне страхування в контексті становлення соціального діалогу / А.М. Колосок // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 3 (81). – С. 129–135. 5. Закон України "Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування" від 08.07.2010 р. № 2464-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>. 6. Собченко В.В. Про єдину систему збору та обліку внесків / В.В. Собченко // Актуальні проблеми державного управління. – 2010. – № 2. – С. 35-43.

Надійшла до редколегії 17.12.12

підприємства на певному етапі своєї діяльності можуть прийняти рішення про проведення процесу так званого перетворення, який також може мати назву трансформації, реорганізації чи реструктуризації.

Теоретичні та практичні аспекти процесів перетворення підприємств (реструктуризації, реорганізації) досліджувалися у працях зарубіжних і вітчизняних науковців, а саме: М. Аістової, О. Амоші, Л. Батенко, І. Бойчика, В. Гончарова, М. Портера, А. Лібермана, І. Мазура, Р. Фатхутдінова, В. Шапіро, А. Шегди та інших. У працях цих учених знайшли вирішення такі важливі питання реструктуризації, як: сутність, види, форми, напрями реструктуризації та етапи її проведення. Однак, не зважаючи на велику кількість праць присвячених даній тематиці, окремі її аспекти недостатньо розроблені та висвітлені.

Дослідження показало, що недостатньо приділена увага питанню основних форм перетворень підприємств, які стають запорукою подальшого існування, фінансового оздоровлення й поновлення їх ефективної діяльності.

Метою статті є вивчення сутності й особливостей основних видів сучасних перетворень підприємств та надання рекомендацій щодо підвищення ефективності процесів реструктуризації підприємств у сучасних умовах.

Недостатність фінансових коштів на підприємстві, що може стати наслідком незапланованих витрат або недосягнення необхідного фінансового результату, є причиною його неплатоспроможності. Неможливість